

Haaien in het nieuws

Jaarlijks komen er gemiddeld vijftien mensen om door een haaienaanval.

Onwetendheid, angst en commercieel gewin vormen een dodelijke mix voor haaien en roggen. Tengevolge van overbevissing wordt volgens het IUCN wereldwijd ruim 30% van deze unieke dieren ernstig bedreigd in hun voortbestaan. Visserijbioloog Henrik de Nie maakt de trieste balans op, maar ziet ook enkele lichtpuntjes.

Tekst Henrik de Nie **Fotografie** Bram Bokkers, Greenpeace/Hilton en Karin Brussaard

Op 5 december 2010 kwamen de haaien weer breed in het nieuws: een Duitse toeriste werd aangevallen door een haai en overleefde de aanval niet. De vrouw was aan het snorkelen in betrekkelijk ondiep water bij Sharm el-Sheik aan de Rode Zee. Omstanders zagen hoe plotseling ziedend zeewater rond het slachtoffer rood kleurde. Toen ze naar het strand werd gesleept, miste ze een been en arm en was ze inmiddels doodgebloed. In de week daarvoor hadden een paar minder dramatische aanvallen op toeristen plaatsgevonden. De mythe van de haai als onberekenbaar monster dat het op mensen gemunt heeft, werd weer nieuw leven ingeblazen.

De haai als mensendoder

Wat hier precies aan de hand was, is moeilijk te duiden. Tientallen jaren waren er in de Rode Zee nauwelijks meldingen van aanvallen. Ongelukken met haaien worden sinds de Tweede Wereldoorlog zorgvuldig bijgehouden in het zogenaamde International Shark Attack File (ISAF). Dit is een database met alle mogelijke gegevens over confrontaties tussen haaien en mensen alsook medische gegevens over slachtoffers. Mede daarom is deze database niet volledig openbaar. Over de hele wereld vinden er jaarlijks 70 tot 100 aanvallen op mensen plaats. Daarbij vallen er vijftien doden. Dit lijkt

dramatisch, maar stelt niets voor als je bedenkt dat alleen in Australië 60 mensen per jaar overlijden aan bijensteken, er in de VS 200 mensen dodelijk door de bliksem worden getroffen en dat er in India en Pakistan jaarlijks 200 mensen door tijgers worden gedood. Tijgers kunnen zich min of meer tot menseneters ontpoppen, maar bij haaien is dat nooit aangetoond. Eerder geldt het omgekeerde: aanvallen worden gezien als blindemanacties van haaien die hun prooi nauwelijks zien en vooral afgaan op geur. Haaien, zeker oceanische witpunthaaien die zich voornamelijk ophouden in open zee, zijn vooral viseters en de smaak en weefselstructuur van een mens schijnt de haai maar matig te bevallen.

Tien dagen na de aanval maakte een duiker bij Sharm el-Sheikh een foto van een oceanische witpunthaai met vijf loodsmannetjes voor zich uitzwemmend. Inmiddels waren er ook grote haaien gevangen en gedood en was er een deskundige, George Burgess uit de VS, overgevlogen

De Europese Unie is op beschamende wijze betrokken bij de visserij op haaien.

van het instituut dat de ISAF beheert. Er waren een paar aannemelijke veronderstellingen over de activiteit van deze haaien. Een Australisch schip in de Rode Zee zou schapenkadavers overboord hebben gegooid en daarmee haaien hebben gelokt. Hierdoor waren ze gewend geraakt aan andere prooien dan vis. Bovendien zou de voedselsituatie voor haaien door overbevissing sterk achteruit zijn gegaan.

De mens als haaiendoder

Veel drama dus over een slachtoffer bij mensen door haaien. Maar nu het omgekeerde: hoeveel haaien sterven er door de mens? Het meest hilarische verhaal over haaien en mensen dat mij bij staat, zijn de avonturen van Thor Heyerdahl en zijn makkers tijdens hun vlotreis over de Grote Oceaan in 1947. Zij vingden haaien met hun blote handen. Dit is geen mythe, want Heyerdahl heeft het nauwkeurig beschreven en er staan foto's in het boek. Ze lokten de haaien met een moot vis aan een touw. Als de haaien met hun buit in een sierlijke bocht terugzwommen, stak de bovenlob van hun staartvin dicht bij het vlot even boven het water. De huid van een haai is niet zo glibberig als die van een gewone vis, maar voelt stroef aan als schuurpapier. Bovendien zit er aan die bovenlob een handige inkeping die van de staart een handvat maakt, waaraan de mannen goed houvast hadden. Eenmaal aan de staart het vlot op gesleurd en op de rug gelegd, raakt een haai in 'tonische immobiliteit' en kan niets meer doen. In het reisverslag staat een foto waarop de mannen poseren tussen acht dode haaien, waaronder dieren van meer dan twee meter lengte.

Als je dit verhaal leest, merk je pas goed dat we in een totaal andere tijd leven als het gaat om de rijkdom aan haaien in de open oceaan. Deze vlotreis is in 2006 nog eens overgedaan en in 2010 nogmaals; maar dan met een catamaran gemaakt van weggooiplastic. Het verschil in ervaringen na die vijftig jaar is werkelijk schokkend. Zo zagen de reizigers in 2006 maar vier haaien, terwijl Thor Heyerdahl schreef dat het vlot bijna voortdurend omringd was door haaien en andere vissoorten. Vijftig jaar na dato waren er nauwelijks grote vissen of andere zeedieren op de open oceaan te zien – wel een overvloed aan plastic afval.

Haaienvinnensoep

Ondanks deze armoede aan haaien in de oceaan bestaat er nog steeds de een visserij gericht op haaienvinnen. De prijs van haaienvlees (als geheel) ligt tussen de \$ 7 en \$ 27,- per kg, terwijl voor vinnen prijzen worden betaald tussen de \$ 125 en \$ 415 per kg. Het meest gewild zijn de vinnen van bedreigde haaiensoorten zoals de gladde hamerhaai, haringhaai en reuzenhaai. Gladde hamerhaai en reuzenhaai zijn soorten waarvoor het quotum op nul is gesteld. Alle Europese landen houden zich aan dit quotum, maar bijvoorbeeld Noorwegen heeft de regel dat bijvangst aangeland moeten worden.

Het verschil in prijs tussen vinnen en de rest van de haai heeft enorme gevolgen voor de manier van vissen, omdat het aantrekkelijk wordt om opbergcapaciteit aan boord te beperken tot alleen de vinnen. De rest wordt overboord gegooid. Soms worden de haaien levend ontvind, wat los van alle andere ecologische en visserijkundige bezwaren al buitengewoon wreed is. Verder is het een ➤

Haaien vormen de basis van een gezond ecosysteem.

Oceanische witpunthaaien zijn hoofdzakelijk viseters.

enorme verspilling van biomassa en zet deze manier van exploitatie van haaien de deuren wagenwijd open voor overbevissing. De visserij richt zich uitsluitend op roofvis en dat werkt ontwrichtend op het ecosysteem. De aanvoer van alleen vinnen maakt het onmogelijk om na te gaan welke soorten precies bevestigd worden. Visserij met als enig doel om haaienvinnen aan te voeren, is dus een zeer ongewenste vorm van visserij waaraan zo spoedig mogelijk een eind moet worden gemaakt.

Landen van de Europese Gemeenschap streven naar een volledig verbod op het aan boord ontvinnen van haaien. De bedoeling is dat de haaien eerst in hun geheel moeten worden aangeland. Nu geldt een regel waarbij de visser een bepaald percentage (5%) van het totaal aan haaien als vinnen mag aanvoeren. Deze regel leent zich voor allerlei vormen van gesjoemel, omdat niet duidelijk is vastgelegd dat de aangevoerde haaien dezelfde soorten zijn als waarvan de vinnen worden aangevoerd. Dat mag in verschillende havens.

Europese betrokkenheid

Het bovenstaande lijkt een wat Greenpeace-achtig verhaal en het gaat over landen als Taiwan en Japan waar vissers praktisch ongehinderd hun gang kunnen gaan. Wat hebben wij daar in Europa mee te maken? Veel dus. De Europese Unie is namelijk op beschamende wijze betrokken bij de visserij op haaien. Volgens de FAO cijfers is de EU verantwoordelijk voor 30% van de handel in

haaien, voornamelijk in de vorm van ingevroren haaienvinnen. In 2004 werd er door de Europese landen 115.000 ton haaien en roggen gevangen. Vooral Spanje levert daarin een groot aandeel (45%), gevolgd door Frankrijk (18%) en het Verenigd Koninkrijk (14%). Nederland telt nauwelijks mee met een aandeel van 5,5%. Dit zijn de officiële aanlandingsgegevens. Maar daarnaast zijn er de bijvangst en die werden, zeker in het verleden, zeer slecht of niet geregistreerd.

Goede voornemens

Meer dan tien jaar geleden is in de Verenigde Naties een zogenaamd plan van actie tot behoud van de haaien aangenomen. Daarin beloofde ieder land om voor zijn eigen visserij een nationaal plan van actie op te stellen. In 2006 werd de Shark Alliance (SA) opgericht, een internationale netwerkorganisatie waarvan meer dan 100 NGO's (niet aan overheden gebonden organisaties) lid zijn. In Nederland zijn dat Stichting Noordzee en de Nederlandse Elasmobranchie Vereniging (NEW).

In januari 2011 verscheen een rapport waarin werd beschreven wat er in de afgelopen tien jaar is bereikt. Helaas blijkt dat bitter weinig te zijn. De SA heeft er alles aan gedaan om te zorgen dat er in 2009 een goed Europees actieplan kwam (met steun van het Europese parlement). Deze nationale actieplannen zijn echter weinig effectief. Het ontbreekt nog steeds aan kennis over het nut en effect van maatregelen. Zo zijn de quota

Steeds meer haaiensoorten worden bedreigd door overbevissing.

voor de meest bedreigde en kwetsbare soorten haaien op nul gesteld. Dat wil zeggen dat ze niet op legale wijze kunnen worden aangeland en verkocht. Maar nog steeds behoren vier EU landen (Spanje, Frankrijk, Portugal en het Verenigd Koninkrijk) tot de top 20 landen die verantwoordelijk zijn voor 80% van de haaienvangsten.

Belangrijke rol voor sportvissers

De SA geeft de moed niet op, integendeel. Ook Nederland is actief. In 2009 is er een NL-Actieplan gemaakt door NGO's, waaronder de Waddenvereniging, WNF en de Nederlandse tak van de SA. Het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft dit opgepakt. Zodoende is het onderzoeksinstituut IMARES en de beroepsvisserij bezig om te zoeken naar effectievere maatregelen om haaien te beschermen. Hierbij is het ook noodzakelijk dat een breder publiek wordt bereikt. Het gaat om dure of ingrijpende maatregelen voor de visserij en daarvoor moet draagvlak in de samenleving zijn. Sportvissers kunnen hier bij een belangrijke rol spelen.

Er bestaat inmiddels een uitgebreide sportvisserij via gecharterde boten op zee. Het vangen en terugzetten van haaien en roggen is geen uitzondering. Deze vangsten kunnen bijdragen tot een beter inzicht en daarom is het noodzakelijk dat deze vangsten goed worden geregistreerd. Sportvisserij Nederland zal dit project ondersteunen. Daarbij is het een eerste vereiste dat de vissen goed worden gedetermineerd. Daarvoor zal de organi-

satie in samenwerking met de Shark Alliance een duidelijke, waterbestendige zoekkaart maken waarop alle haaien- en roggensoorten uit de Noordzee staan afgebeeld zodat dat een goede determinatie mogelijk is.

Lichtpuntjes

Het politieke klimaat is er niet naar om serieus werk te maken bij het doen van onheilsvoorspellingen. Liever horen we goed nieuws. Is er ook goed nieuws? Ja, dat ook. Haaien die vroeger alleen voorkwamen in relatief warme zeeën, rukken dankzij het broeikas effect nu op naar het noorden. Verder gaat het niet met alle soorten haaien en roggen slecht. Een paar soorten roggen – de stekelrog, gevlekte rog en de blonde rog – blijven stabiel of nemen iets toe.

Verder, en dat is bij sportvissers al lang bekend, neemt de hondshaai (*Scyliorhinus canicula*) in de Noordzee toe. Dit is een vrij kleine haai die meestal tussen de 40 en 60 cm lang is, maar ook een meter lang kan worden. Vooral jonge exemplaren houden zich vaak op aan de kust. Het zijn volmaakt onschuldige haaien die leven van ongewervelde dieren die ze opsporen op de zeebodem. In het Engels worden ze ook dogfish genoemd, wat verwarring schept met de haaiensoorten uit de groep van de doornhaaiachtigen. Deze hondshaai is namelijk een soort uit de groep (de grondhaaien) waartoe ook de blauwe haai en de oceanische witpunthaai behoren. Met die laatste haai begon dit verhaal in Sharm el-Sheik. **V**

Door sportvisser gevangen gevlekte gladde haai
Mustelus asterias